

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIX

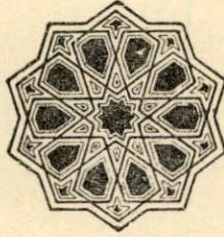

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIX

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Hüseyin ATAY: <i>Bilgi Teorisi (İlmin İmkânı)</i>	1
Prof. Dr. Süleyman ATEŞ: <i>Ahkâm ez-Zevac ve't-Talakki Dav'il Kitâbı ve's-Sünne</i>	41
Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN <i>İkbâl'in Felsefesinde İnsan</i>	83
Çev. Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN, <i>Tanrı ve Yunan Felsefesi</i> .	107
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Abdurrahman İbnu'l-Cevzi ve "Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr" adlı eseri</i>	127
Prof. Dr. İbrahim A. ÇUBUKÇU, <i>Kültür Tarihimizde Sanatın Değeri</i>	135
Çev. Prof. Dr. Mehmet DAĞ, <i>Rudolf Bultman</i>	145
Prof. Dr. Mustafa FAYDA, <i>Vefatının 10. Yılı Dolayısıyla Türkistanlı Âlim Mübeşşir et-Tırâzî</i>	187
Prof. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>İslâm Medeniyetinin Batıya Etkileri</i>	215
Prof. Dr. Ahmet UĞUR, <i>Kemal Paşa-Zade'nin VIII. Defteri</i>	223
Doç. Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Psikoloji Sözlüğü Üzerine Küçük Bir Deneme</i>	241
Doç. Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Psychologie Religieuse</i>	251
Doç. Dr. Rami AYAS, <i>Üniversitesi Gençliğinin Zihin Hayatı</i>	263
Çev. Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik</i>	267
Doç. Dr. Sabri HİZMETLİ, <i>İbâdilikte Azzabe</i>	285
Çev. Yrd. Doç. Dr. Selahattin EROĞLU, <i>Allah'ın Sıfatları Hakkında Zemahşeri ve Beydâvî Arasındaki Münakaşalar</i>	303
Çev. Yard. Doç. Dr. Selahattin EROĞLU, <i>İlk Fıkhî Mezheplerin Kaynakları</i>	313
Yrd. Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ, <i>Sosyalleşme (Socialisation)</i>	329

Çev. Yrd. Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Bir Ülkenin Kıymet Hükümleri ve Dini Müesseseleri Nasıl İncelenir</i>	335
Doç. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK, <i>Münafıklık ve Dönmelik Üzerinde Bir Araştırma</i>	347
Yrd. Doç. Dr. Ruhi KALENDER, <i>Türk Musikisi'nde Kullanılan Makamların Tesirleri</i>	361
Yrd. Doç. Dr. Nesimi YAZIZICI <i>Klâsik İslâm Döneminde Haberleşme Kurumu İle İlgili Bazı Mülâhazalar</i>	377
Ar. Gör. Ethem CEBECİOĞLU, <i>Prof. Nicholson'ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri</i>	387

PROF. NICHOLSON' IN KRONOLOJİK ESASLI TASAVVUF TARİFLERİ

Ar. Gör. Ethem CEBECİOĞLU

Tasavvuf, insan var olduğu sürece hemen hemen her din ve millette görülmüş insanî bir fenomendir. Tasavvuf bir milletin, bir dinin veya bir dilin inhisarında değildir¹.

Tasavvuf, yüzyıllar boyu tarifi yapılmamasına rağmen, aktüalitesini koruyan bir fenomen olarak, felsefî, tarihî, psikolojik ve hemen her açıdan yaklaşımlarla, hâlâ izahına ve anlaşılmasına çalışılmaktadır².

"Tasavvuf tarifleri" konusunda önem arzeden çalışmalardan biri de, ünlü İngiliz şarkiyatçı Prof. Reynold Nicholson'ınkidir. Nicholson'ın beş konferansı "Fi't-Tasavvufi'l-İslâmî ve Tarihihi" adıyla, Cambridge'deki asistanı Ebu'l-Alâ el-Affifî tarafından Arapçaya kazandırılmıştır.

Yazımızda ele aldığımız bu beş konferanstan birinde Prof. Nicholson, Hicrî II. ve V. yüzyıllar arasında yaşamış ilk devir önemli sufilerinin tasavvuf tariflerini, kronolojik esasa dayanarak vermiş bulunmak-

1 Çubukçu, (Prof. Dr. İbrahim Agâh), İslâm Düşüncesi Hakkında Araştırmalar, s. 170, Ankara, 1983.

2 Altıntaş (Doç. Dr. Hayranî), Tasavvuf, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: XXIV içinde makale, Ankara 1981. sh. 413-414.

3 Nicholson (Prof. Reynold), Fi't-Tasavvufi'l-İslâmî ve Tarihihi, sh. 27-41, Kâhire 1954. Eserde yer alan konferanslar sırayla şunlardır:

a- "An Historical Inquiry Concerning the Origin and Development of Sufism" (Tasavvufun Doğuşu ve Gelişmesiyle İlgili Tarihî Bir Araştırma), Journal of the Royal Asiatic Society; s. 203-248.

b- "Asceticism (Muslim)" (İslâm'da Zühhd), Encycl. of Religion and Ethics, c. II., 1909 İkinci tab'ı 1930, s. 99-105.

c- "Sûfis" (Sufiler), Ency. of Religion and Ethics, 1921 s. tab'ı 1934, c. XII, s. 10

d- "The Goal of Mohammedan Mysticism" (İslâm Tasavvufunun Hedefi), JRAS, Ocak 17 191

e- "The Idea of Personality in Sufism" (Tasavvufta Şahsiyet Fikri), Cambridge University Press, 1923.

tadır. V. yüzyıldan sonraki sufilerin bu 'tarifler programı' içerisinde yer almamasının sebebi, ilk çıkışında, fazla etki altında kalmamış gerçek tasavvufun içyüzünü belirgin çizgileriyle ortaya koymak için olsa gerek. Genelde rahatlıkla saf diyebileceğimiz, bünyesinin dış tesirlere daha az maruz kalması göz önünde bulundurulursa, bu, erken dönem tasavvuf tariflerinin önemini biraz daha artıracaktır. Tasavvuf geç dönemde dış etkilere bir hayli maruz kaldığı için⁴ bu durum yapılan tasavvuf tariflerine de kolayca yansımış ve zamanın akışıyla bir takım farklılıklar meydana gelmiştir.

Prof. Nicholson bu kronolojik esası, tasavvuf tariflerini verirken en esası tasavvuf ve tasavvuf tarihi kaynaklarını kullanmış iken diğer kaynakları, meselâ bir Hilyetü'l-Evliya'yı, bir Tabakâtü's-Sûfiyye'yi ve diğer benzerlerini ele almamış olması ilgi çeken hususlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslâm tasavvufu üzerinde ciddi araştırmalar yapmış şarkiyatçılardan biri olarak Nicholson, bu eserindeki diğer konferanslarında tasavvufun çeşitli vechelerini ayrıntılı biçimde incelemiştir.

Nicholson'm bu üç asra dayalı kronolojik tariflerinde, tasavvuf anlayışının zaman akışı içerisinde kaydettiği gelişmeler rahatlıkla izlenebilmektedir. Erken dönem tasavvuf tariflerinde sabır, oruç, ibadet, ağlama, tahammül, takva, dünyayı terk, insanlardan uzaklaşma vs. gibi motiflerin sıkça yer alması, daha sonraki dönemde teşekkül eden tasavvuftan farklı olan yönü ortaya koyar.

Sükût ve zikrin İslâm tasavvufuna Hristiyanlıktan geçtiği fikrini savunan⁵ Nicholson'm, tasavvuf tarifleri konusunu, aşağıda görüleceği üzere, kronolojik bir zemine oturtması fevkalade akılcı bir methodur. Zira tasavvuf, her şeyden önce, zaman içerisinde akıp devamedegelen bir tekâmül sürecine sahiptir. Eğer tasavvuf gerçek manasıyla anlaşılacak isteniyorsa, bu hususun gözardı edilmemesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Sonraki asırlarda (V. asır sonrası) yapılan tasavvuf tariflerinin bu methodla incelenmesi, hem tasavvuf hem de İslâm kültür tarihi açısından sanırım faydalı olacaktır.

Şimdi, Prof. Nicholson'm kronolojik esasa dayalı tasavvuf tariflerine geçelim.

4 Goldziher (Ignas), Muslim Studies, sh. 255, Londra 1973.

5 Doğrul (Ö. Rıza), İslâmiyet'in Geliştirdiği Tasavvuf, sh. 31, İstanbul 1948.

“التصوف الأخذ بالحقائق واليأس مما في أيدي الخلائق”

1- Ma'rûf el-Kerhî (ö. 200/815): “Tasavvuf, hakikatleri almak, insanların elindeki ümid kesmektir”. Kuşeyrî, s. 149; Tezkire, c. I., s. 372.

“تصوف آنست که بروی أفعال می رود که جز خدای نداند و بیوسته باخدای بود چنانک جز خدای نداند”.

«التصوف أن تجرى على الصوفى أعمال لا يعلمها إلا الحق ، وأن يكون دائماً الحق على حال لا يعلمها إلا هو» .

2- Ebû Süleyman Dârânî (ö. 215/830): “Tasavvuf, Hak'dan başkasının bilmediği amellerin sufî üzerinde cereyan etmesi ve sadece Allah'ın bildiği bir hâl üzerinde sürekli Hak ile beraber olmaktır”. Tezkire, c. I., s. 233.

« صوفى آنست که دل صافى دارد باخدای »

«الصوفى من صفاقلبه لله» .

3- Bişru'l-Hâfî (ö. 227/841): “Sufî, Allah için kalbini saflaştıran kişidir”. Tezkire, c. I., s. 112.

« سئل ذو النون عن التصوف فقال: هم قوم آثروا الله عزوجل على كل شيء فأثرهم الله عزوجل على كل شيء ».

4- Zü'n-Nûn el-Misrî (ö. 245/859): Zü'n-Nûn'a tasavvuftan sorulmuş, o da şöyle cevap vermişti: “Onlar, Allah'ı her şeye tercih eden ve Allah'ın da kendilerini her şeye tercih ettiği bir topluluktur”. Kuşeyrî, s. 149; Tezkire, c. I., s. 133.

« صوفى آن بود که جون بگریذ نطقش حقائق حالوى بوة یعنی جیزی

نگرید او آن نیاشد وجون خاموش باشد معاملتش معبر حال ری بوذ و
بقطع علایق حال ری ناطق بوذ»

«الصوفی هو من إذا نطق كان كلامه عين حاله. فهو لا ينطق بشيء إذا
كان هو ذلك الشيء. وإذا أمسك عن الكلام عبرت معاملته عن حاله، وكانت
ناطقة بقطع علائق (الدنيوية) عن حاله.»

5- Yine Zü'n-Nûn: "Sufî, konuşunca, sözü sahip olduğu hâli yansıtan kimsedir. Böyle bir hal vuku bulduğunda bir şey konuşmaz. Konuşmadığı zaman yaptığı hareketler, sahip olduğu hali dile getirir. Konuşması da kendini dünyadan kesmesi durumuyla ilgilidir". Tezkire, c. I., s. 126.

«الصوفی لا يكدره شيء و يصفو به كل شيء»

6- Ebû Tûrâb Nahşebî (ö. 245/859): "Sufî, hiç bir şeyin kendisini kirletemediği ve her şeyin de kendisi (vasıtası) ile temizlendiği kişidir". Kuşeyrî, s. 149.

«التصوف اسم لثلاث (هكذا) معان، وهو الذى لا يطفىء نور ورعه
ولا يتكلم بباطن فى علم ينقضه عليه ظاهر الكتاب أو السنة، ولا تحمله الكرامات
هتك أستار محارم الله»

7- Seriyü's-Sakatî (ö. 257/870): "Tasavvuf, şu üç manaya gelen bir isimdir:

- O, ma'rifet nûru, vera' nûrunu söndürmeyen,
- Kitab ve Sünnet'in zâhiriyle çelişen batmî ilmi konuşmayan,
- Kerametlerin, kendisini Allah'ın mehârim (yasak) perdelerini parçalamaya sevkmediği kişidir". Kuşeyrî, s. 12; Tezkire, c. I., s. 282.

«تصوف همه ادب است»

«التصوف تمام الأدب»

8- Ebû Hafs Haddâd (ö. 265 /878): "Tasavvuf, baştan aşağı edebidir". Tezkire, c. I., s. 331.

« الصوفى من یرى دمه هدراً رملکه مباحا »

9- Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283 /896): "Sufî, kendi kanını heder, milkini mübah gören kişidir". Kuşeyri, s. 149.

« صوفى آن بودکه صافى شوداز کدر و برشوداز فکر و در قرب خدای منقطع
شوداز بشر و یکسان شود در چشم أوخاک و زر »
« الصوفى من صفا من الكدر، وامتلاً من الفكر، وانقطع إلى الله من
البشر، واستوى عنده الذهب والمدر »

10- Sehl b. Abdullah et-Tüsterî: "Sufî, pislikten arınan, tefekkürle dolan, beşeriyetten Allah'a yönelen, yanında altınla çamur eşit olan kişidir". Tezkire, c. I., s. 264.

« نصوف اندك خوردن است و باخذای آرام گرفتن و از خلق گریختن »
« التصوف قلة الطعام والكون إلى الله الفرار من الناس »

11- Yine Sehl b. Abdullah et-Tüsterî: "Tasavvuf, yemeği azaltmak, Allah'a sığınmak, insanlardan firâr etmektir". Tezkire, c. I., s. 164.

بر سیدند از تصوف گفت آنست که صافی بوداز خداوند خویش و بر بو
ذاز انوار و درعین لذت بوداز ذکر »
« سئل عن التصوف، فقال: الصوفى من صفى ربه قلبه فامتلاً قلبه نوراً، ومن
حل فى عين اللذة بذكر الله. »

12- Ebû Saïd el-Harrâz (ö. 268 /881): Tasavvuf'tan sorulunca, "sufî, kalbini Allah'ın saflaştırdığı, böylece kalbi nûrla dolan, zikrullah lezzetini tadan kimsedir" diye cevap vermiş Tezkire.

«سئل سمنون عن التصوف فقال: ألا تملك شيئاً ولا يملكك شيء»

13- Semnûn el-Muhib (ö. 297/909): Kendisine tasavvufтан sorulunca "bir şeyi mülk edinmemen, bir şeyin de seni mülk edinmemesine tasavvuf derler" dedi. Kuşeyrî, s. 148.

14- Amr b. Osmân el-Mekkî (ö. 291/903): "Tasavvuf, kulun her zaman, o anda kendisine en uygun gelen şeyle meşgul olmasıdır". Kuşeyrî, s. 148.

«سئل عمر وبن عثمان المكي عن التصوف فقال . أن يكون العبد في كل وقت مشغولاً بما هو أولى به الوقت»

15- Ebu'l-Huseyn en-Nûrî (ö. 295/907): "Sufî'nin özelliği yoklukta sükûn, varlıkta îsârdır". Kuşeyrî, s. 149.

«نعت الصوفي السكون عند العدم والإيثار عند الوجود»

16- Yine Ebu'l-Hüseyn en-Nûrî: "Sûfiyye, kalpleri beşerî pisliklerden ve nefislerin âfetlerinden arınıp şehvetlerinden kurtularak, bu şekilde Hak'la beraber yüksek dereceye ve birinci saffa ulaşan topluluktur. Onlar Allah'tan gayriyi terkettikleri zaman, ne mâliklerden, ne de memlûklerden oldular". Tezkire.

«صوفيان آن قوم اند که جان ایشان از کدورت بشریت آزاد گشته است واز آفت نفس صافی سده واز هوا خالص یافته تادر صف اول ودرجه اعلی باحق بیارا می‌ده اند واز غیر او رمیده نه مالک بوذند و نه مملوک»
«الصوفية قوم صفت قلوبهم من كدورات البشرية وآفات النفوس، وتحرروا من شهواتهم حتى صاروا في الصف الأول والدرجة العليا مع الحق. فلما تركوا كل ماسوى الحق صاروا لا مالکین ولا مملوکین»

17- Yine Ebu'l-Hüseyn en-Nûrî'den: "Sûfî bir şeyin kendine, kendisinin de bir şeye taalluk etmediği kişidir". Tezkire.

« صوفی آن بوذکه هیجیز در بند او نبوذ و اودر بند هیجیز نشوذ »
 « الصوفی من لا یتعلق به شیء لا یتعلق بشیء »

18- Yine Ebu'l-Huseyn en-Nûrî'den: "Tasavvuf, ne ilimdir, ne de resm (şekil). Lâkin, o ahlâktır. Eğer o, resmden ibaret olsaydı mücahede ile ele geçebilirdi. Yok değer ilim olsaydı, öğrenmekle kazanılabılırdi. Fakat o, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmaktır. İlim ve resm ile ilâhî ahlâkı elde etmeye de gücün yetmez!" Tezkire.

« تصوف نه رسوم است و نه علوم لیکن اخلاق است یعنی اگر رسم بوذی بمجاهده بدست آمدی و اگر علم بوذی بتعلم حاصل شدی بلگک اخلاقی است که تخلتقوا بأخلاق الله و بتخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم دست دهد و نه بعالم (التذكرة)، و تعریبه :

« لیس التصوف رسماً ولاعلیها، ولكنه خلق؛ لأنه لوکان رسماً لحصل بالمجاهدة ولوکان علماً لحصل بالتعليم. ولكنه تخلق بأخلاق الله. ولن تستطيع أن تُقبِل على الأخلاق الإلهية بعلم أو رسم. »

19- Yine Ebu'l-Huseyn en-Nûrî: "Tasavvuf, hürriyet ve kerem; tekellüfü (başkasına yük olmayı, ağırlık vermeyi) terk ve cömertlikdir". Tezkire.

« تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف و سخاوت »

« التصوف الحرية والكرم وترك التكلف والسخاء »

20- Yine Ebu'l-Huseyn en-Nûrî: "Tasavvuf, Hakkin nasibi için nefsin nasibini toptan terketmektir". Tezkire.

« تصوف ترک جملة نصيبها نفس است برای نصیب حق »

« التصوف ترك نصيب النفس جملة ليكون الحق نصيبها »

21- Ebu'l-Huseyn en-Nûri: "Tasavvuf, dünyayı sevmeme, Mevlâ'ya muhabbet beslemedir". Tezkire.

« تصوف دشمنی دنیا است ودوستی مولی »

التصوفی کراهیة الدنیا ومحبة المولی

« [التصوف هو] أن يمتك الحق عنك ويحييك به »

22- Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909): "Tasavvuf, Hakkın seni senden öldürüp seni Kendisiyle diriltmesidir". Kuşeyrî, s. 148.

هو أن تكون مع الله بلا علاقة »

23- Cüneyd-i Bağdadî: "Tasavvuf, alâka olmaksızın (başka şeylere bağlanmaksızın) Allah'la beraber olmandır". Kuşeyrî, s. 148.

« التصوف عَنَوَة لا صلح فيها »

24- Cüneyd-i Bağdadî: "Tasavvuf, sulhü bulunmayan bir savaştır". Kuşeyrî, s. 149.

« [الصوفية] هم أهل بيت واحد لا يدخل فيهم غيرهم »

25- Cüneyd-i Bağdadî: "Onlar (sûfiyye), başkalarının içlerine giremediği tek bir âiledirler". Kuşeyrî, s. 149.

« التصوف ذكر مع اجتماع ووجد مع استماع وعمل مع اتباع »

26- Cüneyd-i Bağdadî: "(Tasavvuf), topluluk halinde zikir, istima'da vecd, ittiba'ile (İslâma uyarak) ameldir". Kuşeyrî, s. 149.

الصوفی كالأرض يظرح عليها كل قبیح ولا يخرج منها الا كل ملبیح

27- Yine Cüneyd'den: "Sufi, toprağa benzer, her kötü şey ona atılır, ondan ise iyiden başkası çıkmaz". Kuşeyrî, s. 149.

«إنه كالأرض يطؤها البر والفاجر وكالسحاب يُظِلُّ كل شيء، وكالقطر كل شيء»

28- Yine Cüneyd'den: "Sufî, iyi ve kötü herkesin üzerinde gezdiği toprağa; her şeyi gölgeleyen buluta; her şeyi sulayan damlaya (yağmura) benzer". Kuşeyrî, s. 149.

«التصوف أن يختصك الله بالصفاء، فمن اصْطَفَيْكَ من كل ما سوى

الله فهو الصوفى»

29- Yine Cüneyd: "Tasavvuf, Allah'ın safâyı (arınmayı) sana has kılmasıdır. Allah'tan gayri her şeyden arındırılan kişi, sufî'nin tâ kendisidir". Tezkire.

«صوفى آنست كى دل او جون دل ابراهيم سلامت يافته بوذاز دنيا و بجای آرنده» فرمان خدای بوذ و تسلیم او تسلیم اسمعیل و اندوه او اندوه داود و فقر او فقر عیسی و صبر او صبر ایوب و شوق او شوق موسی در وقت مناجات و اخلاص او اخلاص محمد صلی الله علیه و علی آله و سلم» (تذکرة)، و تعریبه:

«الصوفى من أحس قلبه السلامة من الدنيا كما أحسها قلب ابراهيم فأطاع أوامر الله: ومن كان تسليمه كتسليم إسماعيل، و حزنه كحزن داود، و فقره كفقير عيسى، و شوقه كشوق موسى فى مناجاته، و إخلاصه كإخلاص محمد صلی علیه و علی آله و سلم».

30- Yine Cüneyd: "Sûfî kalbi Hz. İbrahimin kalbi gibi dünyevî kaygılardan selâmet bulduğu halde Allah (c. c.)'in emirlerine itaat eden kişidir. Sufî, teslimiyeti İsmail (Hz.)'in, teslimiyeti hüznü Davûd'un (Hz.) hüznü, fakrı İsa'nın (Hz.) fakrı, münacâтта şevki Musa (Hz.), nın şevki, ihlâsı Hz. Muhammed (s.a.s.)'in ihlâsı gibi olandır". Tezkire.

«تصوف نعتى است كه اقامت نبده در آنست گفتند نعت حق است يا

نعت خلق گفت حقیقتش نعت حق است و رسمش نعت خلق»

«التصوف نعت تقيم فيه». فلما سئل أهونعت للحق أم للخلاق؟ أجاب «حقيقته نعت للحق ورسمه نعت للخلاق»

31- Yine Cüneyd: "Tassavvuf, sufide kaim bir sıfattır". "Bu Hak-kınımı, yoksa halkın mı", diye sorulunca, "hakikatte Hakkın, şekilde halkın sıfatıdır" diye cevap verdi. Tezkire.

بُرسیدند از ذات تصوف گفت برتوباذکه ظاهرش بگیری واز ذاتش
نُبرسی که ستم کردن بروی بوذ»

«سألوه عن حقيقة التصوف فقال : تمسك بظاهرة ولا تسأل عن حقيقته
وإلا أفسدته».

32- Cüneyd: Tasavvuf'un hakikatinden sordular. O da şöyle cevap verdi "Onun zahirine yapış, hakikatından sorma. Yoksa onu ifsad eder-sin." Tezkire.

«صوفیان آنند که قیام ایشان بخداوند است از آنجا که ندانند الا او»

33- Cüneyd: "Sufiler Allah'la kâimdirler. Allah'tan başka kimse onları bilemez". Tezkire.

«التصوف تصفية القلوب حتى لا يعاودها ضعفها الذاتي ، ومفارقة أخلاق
الطبيعة ، وإخماد صفات البشريه ، ومجانبة نزات النفس ، ومنازلة الصفات
الروحية ، والتعلق بعلوم الحقيقة ، وعمل ما هو خير إلى الأبد ، والنصح الخالص
لجميع الأمة ، والإخلاص في مراعاة الحقيقة ، واتباع النبي صلى الله عليه
وسلم في الشريعة»

34- Cüneyd: "Tasavvuf zati zaaftan kurtulanadek kalpleri tasfiye etmek, tabiatın ahlâkından ayrılıp beşerî sıfatlardan sıyrılarak nefsin kötülüklerinden kaçınmak, ruhî sıfatların münazelesi, hakikat ilimlerine bağlanma, Ahiret'e yarar bir iş, cümle Ümmet-i Muhammed'e

hâlisâne nasihat, Hakikat'e riâyette ihlâs ve şeriatla Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ittibadır.

«تصوف صفای اسرار است و عمل کردن بذآنچ رضای جبار است و صحبت داشتن باخلق بی اختیار است» (التذكرة). و تعریبه .
«التصوف صفاء الأسرار وعمل ما يرضى الجبار وأن تسقيط الاختيار مع أنك تصحب الخلق»

35- Mimsâd⁶ Dîneverî (ö. 299 /911): "Tasavvuf, sırların arınması ve Cebbar (Allah)'ın razı olduğunu yapmak, insanlarla sobhet etmekle birlikte ihtiyarı bırakmandır.

«تصوف توانگری نمودنست و مجهول گزیدن که ندانند و دست بداشن از چیزی که بکار نیاید»

«التصوف أن تُظهِرَ الْعَنَى، وأن تؤثر أن تكون مجهولا حتى لا يعرفك الخلق، وأن تعف عن كل ما لاخير فيه»

36- Mimsâd Dîneverî: "Tasavvuf, gınâyı açığa vurman, halk seni tanımayacak derecede meçhûl kalmayı tercih etmen, kendisinde hayır bulunmayan her şeyden âfiyette bulunmandır". Tezkire.

سئل روم عن التصوف فقال: «إسترسال النفس مع الله تعالى على ما يريد»

37-Ebû Muhammed Ruveym (ö. 303 /915): Tasavvuf'tan sorulunca şu cevabı verdi: "Allahü Teâlâ ile birlikte Allah'ın irâde ettiği şeye nefsi bırakmaktır".

«التصوف مبنى على ثلاث خصال: التمسك بالفقر والافتقار، والتحقق بالذل والإيثار، وترك التعرض والاختيار»

⁶ Affifî bu kelimeyi Mimsâd diye, özellikle harekelediği için, biz de metnin ashna sâdik kalarak öylece kaydettik.

38- Ruveyym: "Tasavvuf üç haslete dayanır: Fakra ve iftikâra yapışmak, îsâr ve tevazuyu gerçekleştirmek, çekişmeyi ve ihtiyarı terktir".

« التصوف التبرى عن دنه، والتخلى عن سواه »

39- Ali b. Sehl el-İsfehânî (ö. 307/919): "Tasavvuf, Allah'tan başkasından teberrî (uzaklaşmak) ve Allah'ın gayrisinden tehallidir (sıyrılmak)". Nefehâtü'l-Üns s. 116.

سئل عن الصوفى فقال: « وحدانى الذات لا يقبله أحد ولا يقبل أحدا »

40- el-Hüseyn b. Mansûr el-Hallâc (ö. 309/921): Sufî hakkında sorulduğunda şu cevabı verdi: "Kimsenin kabul edemediği, kendisinin de kimseyi kabul etmediği zât vahdaniyyetidir". Kuşeyrî, s. 148.

« سئل أبو محمد الجري عن التصوف فقال: الدخول في كل خلق سنى، والخروج من كل خلق دنى »

41- Ebû Muhammed el-Cüreyrî⁷ (ö. 311/923): Cüreyrî'den tasavvuf hakkında sorulunca şöyle demişti: "Yüksek ahlâkım tümüne dalmak ve kötü ahlâkım hepsinden sıyrılmaktır". Kuşeyrî, s. 148.

« التصوف مراقبة الأحوال ولزوم الأدب »

42- Ebû Muhammed el-Cüreyrî: "Tasavvuf, edebe yapışmak, halleri murakabe etmektir". Kuşeyrî, s. 149.

« التصوف رؤية الكون بعين النقص، بل غص الطرف عن كل ناقص بمشاهدة من هو منزه عن كل نقص »

43- Ebû Amr ed-Dımaşkî (ö. 320/932): "Tasavvuf, kâinatı yaratıkları noksan görmek. Her noksandan münezzeh olanı görmekle noksan olan her şeye gözü kapamaktır". Nefehâtü'l-Üns, s. 175.

⁷ el-Cüreyrî kelimesi de, metinde bu şekilde harekelendirilmiştir.

«التصوف خُلِقَ» فمن زاد عليك في الخلق فقد زاد عليك في الصفاء»

44- Ebû Bekr el-Kettânî (ö. 322/933): "Tasavvuf ahlâktır: Ahlak bakımından senden fazla olan, safâda da senden fazladır". Kuşeyrî, 149.

«تصوف صفوة است ومشاهدة»

«التصوف صفاء ومشاهدة»

45- Ebû Bekr el-Kettânî: "Tasavvuf, safâ ve müşâhededir". Tezkire.

«صوفي کسی است که طاعت او نزدیک او جنایت بود که از آ استغفار باید کرد»
«الصوفي من نظر إلى طاعته بعين الذنب الذي يستوجب أن يستغفر الله منه»

46- Ebû Bekr el-Kettânî: "Sufî, tâatine tevbe edilmesi gereken bir günah gözüyle bakan kimsedir". Tezkire.

«التصوف الإناخة على باب الحبيب وإن طرد عنه»

47- Ebû Ali Rûzbarî (ö. 322/933): "Tasavvuf, koğulsa bile sevgilinin kapısına diz çökmektir".

«وقال أيضاً: صفوة القرب بعد كدورة البعد».

48- Ebû Ali Rûzbârî: "Uzaklık pislîğinden sonraki yakınlığın safvetidir".

«صوفي آنسب که صوف بوشد بصفا و بچشانند نفس راطعم جفا و بیتند
ازد دنیا را از بس قفا و سلوک کند مصطفا»

«الصوفي من لبس الصوف على الصفا، واطعم نفسه طعام الجفا، ونبذ
الدنيا وراء القفا، و سلك سبيل المصطفى».

49- Ebû Ali Rûzbârî: "Sufî, safâ üzerine sûf giyen, cefâ yemeğiyle nefsinî doyuran, dünyayı ardına atan, Mustafa (s.a.s.)'nın yoluna giren kimsedir". Tezkire

« از وی برسیدند که تصوف چپست گفت اشکال و تلبیس و کتمان »
« سئل عن التصوف فقال: «إشکال و تلبیس و کتمان» .

50- Abdullah b. Muhammed el-Murtaiş (ö. 328/939): Tasavvuf'tan sorulunca şöyle dedi, "işkâl, telbîs (karışıklık) ve gizlemedir". Nefehatü'l-Üns, s. 230.

« صوفى آنست كى صافى شوداز جمله* بلاهاو غایب کردذاز جمله* عطاها »
« الصوفى من صفت نفسه من جميع البلاياو غاب عن جميع العطايا »

51- Abdullah b. Muhammed el-Murtaiş: "Sufî, kendini tüm belâ-lardan arındırıp tüm bağışlardan kendini çekendir."

« التصوف الانقياد للحق »

52- Ebu'l-Hüseyn el-Müzeyyin (ö. 328/939): "Tasavvuf, Hakka boyun eğmektir". Kuşeyrî, s. 149.

« تصوف صبرست در تحت مجارى اقدار و فرا گرفتن از دست جبار و قطع کردن بیابان و کوهسار »

« التصوف هو الصبر تحت مجارى الأقدار، و الرضا بما تعطيه يد الجبار، و قطع الفياى و القفار ».

53- Ebû Abdillâh b. Hafîf (ö. 331/942): "Tasavvuf, kaderin getirdikleri altında sabırlı olmaktır. Allah'ın verdiği razi olmak, gölgeler ve göller kat' etmektir". Tezkire.

« صوفى آنست که سخن از اعتبار گوید و سرّ او منور شده باشد بفكرت »

«الصوفي من كان كلامه عن اعتبار، ومن استنار سره بالافتكار»

54- Ebû Bekr el-Vâsîti (ö. 320/941): "Sufî, kelamı ibretten olan, sırrını düşünmekle aydımlatan kişidir". Tezkire.

«التصوف الجلوس مع الله بلا هم»

55- Ebû Bekr eş-Şibli (ö. 334/945): "Tasavvuf, tasasız-kedersiz olarak Allah'la beraber oturmaktır". Kuşeyrî, 149.

الصوفي منقطع عن الخلق متصل بالحق كقوله تعالى واصطنعتك لنفسى (١):
قطع عن كل غير ثم قال لن ترانى (٢) «

56- Ebû Bekr eş-Şibli (ö. 334/945): "Sufî, halktan kesilip (uzaklaşır), 'Seni Kendim için ayırdım' âyetindeki gibi Hakka yapışan kişidir. Allah Kendinden başka her şeyden kulunu keser, sonra da 'Beni görmezsin-len terânî-' der". Kuşeyrî, s. 149.

«التصوف برقة محرقة»

57- Ebû Bekr eş-Şibli: "Tasavvuf, yakıcı bir şimşektir". Kuşeyrî, 149

«الصوفية أطفال في حـجـر الحق»

58- Ebû Bekr eş-Şibli: "Sufiler Hakkın kucağındaki çocuklardır". Kuşeyrî, 149.

«هو عصمة عن رؤية الكون»

59- Ebû Bekr eş-Şibli: "O, yaratıkları görmekten korunmadır". Kuşeyrî, 149

(1) Araf Suresi, Ayet: 143.

(2) Tâhâ Suresi, ayet: 41.

« تصوف آنست که جنان باشد که آن زمان که بوجود نیامده بود »
 « التصوف أن يكون الصوفي كما كان قبل أن يكون »

60- Ebû Bekr eş-Şibli: "Tasavvuf, sufinin (şu andaki) olmasından önce, olduğu gibi olmasıdır". Tezkire.

تصوف ضبط قُوَى است و مراعات انفاس
 « التصوف ضبط القوى ومراعاة الأنفاس »

61- Ebû Bekr eş-Şibli: "Tasavvuf, kuvvetleri zabt (kendine hâkim olma), nefeslere riâyet etmektir". Tezkire.

« صوفی وقتی صوفی باشد که جمله خلائق راعیال خودبیند »
 « لا يكون الصوفي صوفيا حتى يرى جميع الخلائق عيالا عليه »

62- Ebû Bekre eş-Şibli: "Sufi, tüm mahlukâtın geçimini üzerinde görmedikçe sufi olamaz". Tezkire.

« التصوف كله ترك الفضول »

63- Ebu Saïd ibn'ü'l-Arabî (ö. 340/951): "Tasavvuf, fuzulî olanı tamamen terkten ibarettir". Nefehatü'l-Üns, s. 248.

« برسید ند از تصوف گفتم کوتاهی امل است و مداومت بر عمل »
 « سألوه عن التصوف فقال: « ضعف الأمل ومداومة العمل »

64- Ebu'l-Hasen el-Bûşencî (ö. 347/958): Ona tasavvuftan sordular, şu cevabı verdi: "Tasavvuf emeli zayıflatmak, amele devam etmektir". Tezkire.

« تصوف طرح نفس است ذر عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر
 کردن بخدای بکلّیت »

« التصوف طرح النفس في العبودية، والخروج من البشرية، النظر إلى الحق بالكلية »

65- Ca'fer el-Huldî (ö. 348/959): "Tasavvuf, nefsi kulluğa bırakıp, beşeriyetten çıkmak, tamamen Hakka nazar (yönelmek) etmektir". Tezkire.

« تصوف صبر کردنست در تحت امر و نهی »
« التصوف الصبر تحت الأمر والنهي »

66- Ebû Amr b. en-Nüceyd (ö. 366/976): "Tasavvuf, emr ü nehy altında sabırlı olmaktır". Tezkire.

« التصوف ترك التكلف واستعمال التطرف ، و حذف التشرف »

67- Ebu Abdullah er-Ruzbarî (ö. 369/979): "Tasavvuf, tekellüfü terk, tazarrufu (zındıkanın fiillerini, halk kötü desin diye Melâmilerde oldu gibi) işlemek, teşerrüfü hazfetmektir". Nefehatü'l-Üns, s. 300.

« لا يكون الصوفي صوفيا حتى لا يقله أرض ولا يظله سماء، ولا يكون له له قبول عند الخلق، ويكون مرجعه في كل الأحوال إلى الحق تعالى »

68- Ebû Muhammed er-Râsibî (ö. 377/977): "Yer yüzü kendine dar olmayıp, gök onu gölgelemedikçe, halk yanında kabul görmeyip her halükârda mercii Hak Teâlâ olmadıkça bir kimse sufi olamaz". Nefehatü'lüns, s. 304.

« [خليفة] گفت تصوف چه باشد کفت آنکه از جهان بدون حق بهیج چیز آرام نگیرد و نیا ساید و آنکه کار خود با او گذارد که خداوندست و او خود بقضای خویش تولا میکند فمذا بعد الحق الا الضلال چون خداوند را یافت بهیج چیز دیگر باز ننکرد »

« سألہ الخليفة عن التصوف فقال: الصوفي من لراحة ولا سلوى له في الدنيا إلا بالله؛ ومن سلم جميع أمره إلى ربه الذي يعلم ما قدره له. فمذا بعد الحق إلا الضلال؟ إذا وجد الصوفي ربه لم ينظر بعد ذلك إلى شيء سواه »

« شیخ را پرسیدند که تصوف چیست گفت آنچه در سر داری بنهی و آنچه در کف داری بدهی و آنچه بر تو آید بجهی »
 « سألوا الشيخ عن التصوف فقال: أن تتخلى عن كل ما في دماغك، وتجود بكل ما في يدك، وألاً تجزع من شيء أصابك ».

78- Ebû Saîd b. Ebi'l-Hayr (ö. 440/1048): Tasavvuftan sorulunca şöyle dedi: "Kafadaki her şeyi boşaltman, elindeki her şeyi dağıtman, musibet geldiğinde feryad etmemendir".